

लदयं हृदयस्थाया बुद्धेः प्रवर्तकः पर्वणा एकदेशेन अंगुष्ठमात्रकः बुर्य्युपाधिवशादंगुष्ठपर्वमात्र इत्यर्थः अंगुष्ठमात्रः पुरुषोऽतरालेत्यादि श्रुतेः विश्वं महदंतं ॥ १५ ॥ महात्मनोऽपि नाशे सर्वब्रह्मसमभवत् आविर्भू-
 वति क्षयोऽपचयो व्ययो नाशो व्रणः परिणामस्यैः रहितं अनघं मायादोषास्पृशिनं ॥ १६ ॥ इमं च प्रलयं योगिनो नित्यमनुभवन्तीत्यहरनुष्ठेय इत्याशयेनाह व्यात्ममिति अयं भावः अथातो विभूतयोऽस्य पुरु-
 रुषस्य वाचा सृष्टौ पृथिवी चाग्निश्चेत्यादि श्रुत्याऽध्यात्मिकवाचः सकाशादाधिभौतिकानां पृथिव्यादीनामाधिदेविकानामग्न्यादीनां चोत्पत्तिः श्रुता अतो वाचो नियतेतत्कार्ययोः पृथिव्यम्योरापि प्रलयो भवतीति सर्व-
 कारणलयात्सर्वलये सति केवलोऽद्वैतो वशिष्यते ननु वागादेर्लयेऽपि व्यवहारानुच्छेदादग्न्यादिलयोनयुज्यत इति चेत् प्रातोसि येऽग्न्यादीन्पश्यंति तेषां वागादयो लीनानां सौवन्त्यादीन्पश्य-
 हृदयं सर्वभूतानां पर्वणां गुणमात्रकः ॥ अथ ग्रसत्यनंतो हि महात्मा विश्वमीश्वरः ॥ १५ ॥ ततः समभवत्सर्वमक्षया व्ययमव्रणं ॥ भूतभव्यभविष्याणां स्रष्टारमन-
 घंतया ॥ १६ ॥ एषोऽप्ययस्ते राजेन्द्र यथावत्समुदाहृतः ॥ अध्यात्ममधिभूतं च अधिदैवं च श्रूयतां ॥ १७ ॥ इति श्रीमहाभारतेशांति ० मोक्ष ० याज्ञवल्क्यजन-
 कसंवादे द्वादशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३१२ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच पादावध्यात्ममित्याहुर्ब्राह्मणास्तत्त्वदर्शिनः ॥ गंतव्यमधिभूतं
 च विष्णुस्तत्राधिदैवतं ॥ १ ॥ पायुरध्यात्ममित्याहुर्नृपया तत्त्वार्थदर्शिनः ॥ विसर्गमधिभूतं च मित्रस्तत्राधिदैवतं ॥ २ ॥ उपस्योऽध्यात्ममित्याहुर्नृपया योगप्रदर्श-
 नः ॥ अधिभूतं तथानंदं दैवतं च प्रजापतिः ॥ ३ ॥ हस्तावध्यात्ममित्याहुर्नृपया संख्यानदर्शिनः ॥ कर्तव्यमधिभूतं तु इंद्रस्तत्राधिदैवतं ॥ ४ ॥ वागध्यात्ममिति प्राहु-
 र्यथा श्रुतिनिदर्शिनः ॥ वक्तव्यमधिभूतं तु वक्त्रिस्तत्राधिदैवतं ॥ ५ ॥ चक्षुरध्यात्ममित्याहुर्नृपया श्रुतिनिदर्शिनः ॥ रूपमत्राधिभूतं तु सूर्यश्चाप्यधिदैवतं ॥ ६ ॥
 श्रोत्रमध्यात्ममित्याहुर्नृपया श्रुतिनिदर्शिनः ॥ शब्दस्तत्राधिभूतं तु दिशश्चात्राधिदैवतं ॥ ७ ॥ जिह्वामध्यात्ममित्याहुर्नृपया श्रुतिनिदर्शिनः ॥ रस एवाधिभूतं तु
 आपस्तत्राधिदैवतं ॥ ८ ॥ घ्राणमध्यात्ममित्याहुर्नृपया श्रुतिनिदर्शिनः ॥ गंध एवाधिभूतं तु पृथिवी चाधिदैवतं ॥ ९ ॥ त्वगध्यात्ममिति प्राहुस्तत्त्वबुद्धिर्विशारदाः
 स्पर्शमेवाधिभूतं तु पवनश्चाधिदैवतं ॥ १० ॥ मनोऽध्यात्ममिति प्राहुर्नृपया शस्त्रविशारदाः ॥ मंतव्यमधिभूतं तु चंद्रमाश्चाधिदैवतं ॥ ११ ॥ आहंकारिकमध्यात्म-
 माहुस्तत्त्वनिदर्शिनः ॥ अभिमानोऽधिभूतं तु बुद्धिश्चात्राधिदैवतं ॥ १२ ॥ बुद्धिरध्यात्ममित्याहुर्नृपया वदभिदर्शिनः ॥ बोद्धव्यमधिभूतं तु क्षेत्रज्ञश्चाधिदैवतं ॥ १३ ॥
 एषा ते व्यक्तितो राजन् विभूतिरनुदर्शिता ॥ आदौ मध्ये तथा ते च यथा तत्त्वेन तत्त्ववित् ॥ १४ ॥

तीति नन्वेवं प्रपंचस्य रज्जूरगतुल्यता स्यात् योगिदृष्ट्या नाशो पीतरदृष्ट्या तदभावादिति चेत् इष्टापत्तिः न हिनित्यसंनिहितं वस्तु बहूनामलुप्तदृशामध्ये कश्चिन्नपश्यतीतरेतु पश्यतीति युज्यते तस्माद्रज्जूरगतसमस्या-
 स्य संसारस्योच्छेदाय तत्त्वज्ञानार्थं यत्न आस्थेय इति ॥ १७ ॥ इति शांति ० मोक्ष ० नै ० भा ० द्वादशाधिकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३१२ ॥ ॥ ११ ॥ पादाविति ॥ ११ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥
 ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ एषेति आदौ मध्येऽने चेति स्रष्टारमाधिप्रलयप्रपंचेनैकाद्वितीयस्यैव कृत्स्नं द्वैतं विभूतिः सर्वस्वरज्ज्वाभिति दर्शितमित्यर्थः ॥ १४ ॥